

Małgorzata Świąćicka

Bydgoszcz

Bydgoszcz – przestrzeń miejska zróznicowana językowo¹

Tytułowe sformułowanie szkicu wskazujące na podjęcie zagadnienia językowego zróznicowania się bydgoskiej przestrzeni miejskiej² wymaga krótkiej refleksji wprowadzającej na temat dotychczasowego zainteresowania językiem mieszkańców Bydgoszczy³. Od razu trzeba powiedzieć, że w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku, a więc w okresie szczególnego rozwoju badań socjolingwistycznych, kiedy w wielu ośrodkach akademickich tak chętnie podejmowano się monograficznych opracowań języka mieszkańców miast, polszczyzna bydgoszczan sporadycznie stanowiła przedmiot lingwistycznych dociekań. Zmiana tego stanu rzeczy stała się możliwa wraz z naukowym

---

¹ Niniejszy artykuł stanowi zmodyfikowaną wersję wykładu inauguracyjnego wygłoszonego 5 października 2005 roku na pierwszej inauguracji roku akademickiego 2005/2006 w Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

² Bydgoską przestrzeń miejską położoną nad Brdą i Wisłą, mającą 659-letnią historię, wypełnia dziś blisko 383 tysiące mieszkańców, głównie ludzi młodych. Symboliczno-historyczną przestrzeń miasta tworzą liczne zabytki, a wśród nich m.in. Fara z XV wieku z ołtarzem Matki Boskiej Pięknej Miłości, kościoły Klarysek i Bernardynów, fragmenty murów obronnych, secesyjne kamienice oraz spichrze z czasów pruskich. Z kolei przestrzeń kulturalną konstituują takie chociażby instytucje, jak: Filharmonia Pomorska, Opera Nova, Teatr Polski, Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego, Galeria Miejska. W pejzaż przyrodniczo-rekreacyjny miasta trzeba głównie wpisać Leśny Park Kultury w Mysłęcinku, Ogród Fauny Polskiej, wyciąg narciarski, piękne miejsca spacerowe ciągnące się wzdłuż brzegu Brdy i po obu brzegach Starego Kanału Bydgoskiego. W ostatnich latach przeobraża się też wizerunek gospodarczy miasta ze stale rosnącą własnością prywatną, a miasto postrzegane jako wielkomiejski ośrodek przemysłowy przekształca się w ośrodek handlowy i usługowy, czemu sprzyja położenie na przecięciu kolejowych szlaków komunikacyjnych oraz istniejący od czasów średniowiecznych port rzeczny. Więcej zob. http://www.bydgoszcz.pl/article/poznaj_miasto.

³ Więcej informacji na temat zarówno wcześniejszych, jak i najnowszych badań nad polszczyzną bydgoszczan podaje w innym miejscu (Świąćicka 2004: 41-53).

rozwojem bydgoskiego środowiska językoznawczego, które z języka mieszkańców miasta uczyniło jedno z ważnych i ciekawych pól badawczych, wymagające wszechstronnego i zróżnicowanego metodologicznie oglądu. W miarę systematyczne i celowo prowadzone badania rozpoczęto niedawno – w połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku – stąd też gros publikacji sytuje się po roku dwutysięcznym (Świącicka 2003a: 147-159, Świącicka 2003b: 95-114, Świącicka 2005: 77-87). Stanowią one efekt zarówno indywidualnie prowadzonych obserwacji, jak i realizacji zespołowych projektów badawczych. Drobiazgowość prac materiałowych ma charakter zarówno dyferencyjny, skupiony na bydgoskich osobliwościach językowych, jak i całościowy⁴, obejmujący sfery komunikacji językowej niekoniernie odmienne wobec ogólnopolskich. Takie postępowanie badawcze uzasadnia przyjęte założenie istnienia zróżnicowanej wewnętrznie polszczyzny bydgoszczan jako faktu socjolingwistycznego potwierdzającego zarówno tendencje rozwojowe współczesnego języka ogólnopolskiego, jak i zjawiska osobliwego na tle innych regionalnych odmian polszczyzny. Dzięki szczegółowym opisom tak zakreślonego pola badawczego możliwe stają się dziś uogólnione rozważania na temat językowego kształtu bydgoskiej przestrzeni miejskiej, warunkowanego – tak samo zresztą jak mowa mieszkańców innych miast – różnorodnymi czynnikami natury historycznej, geograficznej, społeczno-kulturowej, czy gospodarczo-politycznej⁵. Nadrzędne określenie polszczyzna bydgoszczan należy więc odnieść do szeregu konstytuujących ją odmian i faktów językowych. Przyjmuję, oczywiście w znacznym uproszczeniu, że posługiwanie się językiem warunkuje szereg parametrów, m.in. sytuacja komunikacyjna, role społeczne rozmówców, ich predyspozycje intelektualne, wiek, cechy osobowościowe itd. Nie wdając się tu w szczegóły

---

⁴ Ciekawie problematykę pełnych czy dyferencyjnych opisów polszczyzny miejskiej rozważa B. Walczak (2004: 25-33).

⁵ Współczesny język miejski, podobnie jak stan polszczyzny dziś w ogóle, w istotny sposób warunkują wielkie przeobrażenia społeczno-polityczne, gospodarcze, obyczajowe i kulturowe, wyznaczone od 1980 działalnością Solidarności, przełomowym 1989 rokiem z demokratycznymi wyborami, narodzinami Rzeczypospolitej Polskiej i przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku. Za K. Ożógiem można powtórzyć, że kształtujące polszczyznę przemiany ustrojowe dominowały „(...) mniej więcej do połowy lat 90. XX wieku, kiedy język musiał natychmiast oddać tak liczne zmiany w rzeczywistości (...)” (zob. Ożóg 2004: 21), natomiast tendencje kulturowe szczególnie wyraziste od II połowy lat 90. XX wieku nadal są przyczyną nowych faktów językowych. Niezwykle potężne zachodnie czynniki kulturowe, które wpływają na kształt współczesnej polszczyzny, to – jak pisze K. Ożóg – tendencje postmodernistyczne, konsumpcjonizm, medialność, amerykanizacja języka i kultury (zob. Ożóg 2004: 24-30).

różnorodnych kryteriów i typologii odmian współczesnej polszczyzny, można przede wszystkim uznać, że polszczyzna bydgoszczan to po pierwsze język ogólnopolski, obejmujący wszelkie sfery życia człowieka, ze względu na swą postać substancjalną i typ kontaktu realizowany w wersji pisanej i mówionej, oficjalnej i nieoficjalnej. Oficjalność najsilniej przejawia się w stylu urzędowo-kancelaryjnym, nieoficjalność zakłada z kolei możliwość sięgania po ogólnopolski styl potoczny. Od razu warto przypomnieć, że dziś już dysponujemy pewnymi danymi na temat kształtu bydgoskiej polszczyzny oficjalnej. Język bowiem wypowiedzi publicznych, reprezentowany przez oficjalne teksty bydgoskich radnych stanowi przedmiot rozważań E. Laskowskiej (2003: 249-265). E. Laskowska (w druku, 2006: 275-282) przedmiotem lingwistycznej refleksji czyni także teksty prasy lokalnej, zarówno ze względu na ich funkcję (informacja czy perswazja), jak i utrwalone w mediach wizerunki Bydgoszczy. Z kolei I. Benenowska (2003: 239-248) przygląda się językowi bydgoskiej prasy przez pryzmat funkcjonujących w niej nagłówków prasowych.

Biorąc z kolei pod uwagę czynnik społeczno-zawodowy czy środowiskowy należy przyjąć, że w obszarze polszczyzny bydgoszczan znajdują się także różnorodne odmiany zawodowe (np. lekarzy, prawników, informatyków) czy środowiskowe, np. język młodzieży uczniowskiej, studenckiej, grup subkulturowych związanych z różnymi odmianami współczesnej muzyki i nowymi uwarunkowaniami kulturowo-obyczajowymi. I w tym zakresie nie brak konkretnych rezultatów badawczych. Na przykład W. Czechowski (2003: 183-202) zastanawia się nad miejscem i rolą tabu w języku młodych bydgoszczan. Metodami gramatyki komunikacyjnej ten sam autor próbuje odróżnić standardy semantyczne (typy i stereotypy) bydgoskie od ogólnopolskich, a wśród nich młodzieżowe od ogólnobydgoskich (zob. Czechowski 2005: 135-153). E. Korzeniowska i A. Rypel (2003: 217-235) charakteryzują niezwykle dynamiczną, pozostającą pod coraz silniejszym wpływem mediów, gwarę bydgoskich uczniów, natomiast M. Peplińska-Narloch (2005: 154-169 w druku) buduje różne sposoby konceptualizacji wybranych pojęć zarówno przez uczniów szkół gimnazjalnych i licealnych, jak i przez młodzież studencką. Z kolei G. Sawicka (2003: 203-217) na materiale zgromadzonym w Bydgoszczy, przygląda się nowemu faktowi kulturowemu, jakim jest niewątpliwie subkultura wlepkarzy.

Przywołane odmiany środowiskowe naprowadzają na jeszcze inne kryterium wewnętrznego zróżnicowania: w ujęciu pokoleniowym można bowiem mówić o języku młodego, średniego czy najstarszego pokolenia bydgoszczan. Inny jeszcze aspekt, a mianowicie chronologiczny, pozwala wyróżnić polszczyznę bydgoskich tekstów dawnych i współczesnych. Cechy (grafię, ortografię,

leksykę) bydgoskich tekstów dawnych utrwalone w siedemnastowiecznej mieszczańskiej kronice Bydgoszczy analizuje M. Czachorowska (2003: 55-69), grafia i ortografia szesnastowiecznych dokumentów bydgoskich interesuje także A. Paluszak-Bronkę (2005: 33-47). Przedmiotem opisów M. Czachorowskiej (2005: 25-33, w druku) oraz A. Paluszak-Bronki (w druku) są nadto właściwości języka i stylu urzędowo-kancelaryjnego na materiale statutów i przywilejów cechów bydgoskich od XV do XVIII wieku.

Na płaszczyźnie zaś zróżnicowania terytorialnego polszczyzna bydgoszczan, zawężona do gwary miejskiej, stanowi przeciwagę do gwar wiejskich⁶. Wypunktowane w sposób uproszczony odmiany konstytuujące polszczyznę miejską Bydgoszczy dowodzą jasno jej funkcjonalno-stylistycznego, środowiskowego, pokoleniowego czy chronologicznego zróżnicowania. Oczywiście wszystkie wyróżnione obszary godne są lingwistycznego oglądu, nie we wszystkich jednak da się uchwycić cechy osobliwie bydgoskie, bowiem – jak już sygnalizowano wcześniej – odmiany środowiskowo-subkulturowe, zawodowe czy stylowe zasadniczo wykazują wspólnotę cech rozwojowych zgodną z tendencjami ogólnopolskimi. Nadto, dla miejscowych użytkowników języka ciekawe i ciągle aktualne, zwłaszcza w dobie globalizacji, pozostaje pytanie o specyfikę polszczyzny bydgoszczan na tle mowy mieszkańców innych regionów. Dalsze więc uwagi warto ograniczyć do osobliwego niewątpliwie obszaru, jaki stanowi gwara miejska bydgoszczan. Specyfikę jej poza mniej widocznymi i rzadszymi cechami wymawianiowymi, morfologicznymi czy składniowymi wyznacza głównie płaszczyzna leksykalna. Związana jest ona ściśle z historią miasta i regionu⁷. Odrębności leksykalne Bydgoszczy są uwarunkowane zarówno historycznie, jak i geograficznie. Zapożyczenia niemieckie motywuje – jak powszechnie wiadomo – silny przez wieki żywioł niemiecki wraz z przynależnością do zaboru pruskiego. Bydgoszcz długo była dwunarodowa i dwujęzyczna, niemiecko-polska, niepodległość odzyskała dopiero w styczniu 1920 roku. Wówczas – jak pisze F. Mincer (2003: 44-45) – zaczęło kształtować się pojęcie „Wielkiej Bydgoszczy”, w obszarze miasta znalazły się grunty 18 gmin podmiejskich o powierzchni 5687,65 ha. Miasto opuściło prawie 50 tysięcy Niemców, a ludność polska stanowiła już 61,85% (najprawdopodobniej w okresie I wojny światowej w Bydgoszczy było około 18% Polaków).

---

⁶ K. Ożóg przywołując m.in. badania H. Kurek (1995), zwraca uwagę na nową sytuację polskiej wsi, a wraz z nią na radykalne zmiany we współczesnej polszczyźnie wsi. Gwara wiejska, podlegając coraz częściej dezintegracji, staje się jednym z elementów języka wsi lub języka mówionego wsi (zob. Ożóg 2001: 215-223).

⁷ Więcej na ten temat: F. Mincer (2003: 15-55).

Z kolei dialektalna specyfika gwary bydgoszczan jest uzasadniona położeniem miasta na Kujawach, na terytorium objętym dialektem wielkopolskim oraz pozostawaniem pod wpływem gwar (zob. Pająkowska-Kensik 2003: 69-81, 2005: 47-57, w druku) (przypomnijmy: kujawska, wielkopolskie, pałucka, krajniackie, borowiackie, kociewskie oraz chełmińsko-dobrzyńskie). Tak więc strukturę bydgoskiej gwary miejskiej tworzą takie warstwy polszczyzny, jak formy dialektalne, zapożyczenia niemieckie oraz określenia archaiczne. Choć dla polszczyzny bydgoskiej są one niewątpliwie osobliwe mają nie tylko charakter wąskoterytorialny, wykazują też szerszy zasięg geograficzny. Zasadniczo należą do Wielkopolski, do gwar sąsiadujących z wielkopolskimi, sięgają na Pomorze, ale też na Śląsk, do Małopolski, zdecydowanie zaś rzadziej do gwar centralnych, na Mazowsze. Niewątpliwie wyraziste, uzasadnione ze względu na podobieństwo uwarunkowań historycznych i terytorialnych, staje się podobieństwo gwary bydgoskiej do polszczyzny miejskiej Poznania. Gwarowe określenia funkcjonujące w mowie bydgoszczan można znaleźć w *Słowniku gwary miejskiej Poznania*, pod red. M. Gruchmanowej i B. Walczaka, Warszawa – Poznań 1999⁸.

W tym miejscu warto przypomnieć, że gwara miejska bydgoszczan ma też swoje poświadczenia w stylu artystycznym. Swoisty literacki obraz języka mieszkańców dawnej Bydgoszczy zawiera Jerzy Sulima-Kamiński – rodowity bydgoszczanin – w tryptyku *Most Królowej Jadwigi*⁹ oraz w dołączonych do poszczególnych tomów słowniczkach wyrażen uznawanych przez pisarza „za gwarowe”. Ta powieściowa kreacja mowy bydgoskiej, zarówno w warstwie dialektyzmów, germanizmów, jak i dyskusji wokół problemu stylizacji na gwarę miejską stanowi przedmiot zainteresowania A.S. Dyszaka (2001: 100-104, 2003: 81-94, 2004: 251-259). Utrwalony przez J. Sulimę-Kamińskiego obraz gwary miejskiej bydgoszczan ciągle inspirowane do poszukiwania odpowiedzi na temat sposobu jej funkcjonowania, stopnia zakorzenienia w języku współczesnych bydgoszczan. Najnowsze badania potwierdzają

⁸ Z tego też słownika (dane w nim zawarte na temat lokalizacji dialektyzmu pochodzą ze *Słownika gwar polskich*, pod red. M. Karasia, t. I-V, Wrocław-Warszawa-Kraków 1977-1994 i jego kartoteki) można czerpać informacje szczegółowe o zasięgu terytorialnym większości wyrazów funkcjonujących w gwarze bydgoskiej.

⁹ Pierwsze wydanie *Mostu Królowej Jadwigi* ukazało się w 1981 roku, drugie zaś poprawione i nieco zmienione, stanowiące podstawę tryptyku, w 1984 roku. *Most Królowej Jadwigi* – jak pisze jego autor w słowie wstępnym – „jest (...) sagą o bydgoskim drobnomieszczanństwie”. To książka zarówno o Bydgoszczy, jak i o Polsce w Bydgoszczy. Fabuła utworu obejmuje trzy ważne okresy dziejowe Miasta Kresów Zachodnich: tom pierwszy przedstawia późne lata trzydzieste, aż do wybuchu drugiej wojny światowej, tom drugi – okres okupacji, tom trzeci – lata powojenne do 1956 roku.

oczywiste – jak się wydaje – różnice w sposobie funkcjonowania słownictwa regionalnego w przekroju pokoleniowym, fakt lepszego jego zakorzenienia w języku najstarszych bydgoszczan wobec nikłej jednak znajomości przez młodą generację bydgoszczan. Sposoby funkcjonowania bydgoskiej gwary miejskiej w zróżnicowaniu pokoleniowym, w tym także sposoby rozumienia osobliwych form regionalnych przez różne generacje bydgoszczan przynoszą rozważania M. Świąćickiej (2003a: 147-159, 2003b: 95-114, 2005: 77-87). W tym miejscu warto więc jedynie przypomnieć niektóre ustalenia w sposób uogólniony. Osobliwe formy regionalne, jeśli nawet nie należą dziś do czynnego słownika najstarszego pokolenia bydgoszczan, to dobrze funkcjonują w ich biernej warstwie leksykalnej. Najstarsi respondenci potrafią przywołać z pamięci znaczenia licznych wyrazów regionalnych. Specyfika słów regionalnych polega m.in. na tym, że „obsługują” one sferę życia codziennego, obejmują sprawy bytowe człowieka, pozwalają też na wyrażanie różnych stanów emocjonalnych. Żywoćność gwary miejskiej obejmuje zwłaszcza takie pola leksykalno-semantyczne, jak: regionalne nazwy żywności, ekspresywne zwykle określenia ludzi, nazwy związane z gospodarstwem domowym, określenia przedmiotów, urządzeń, również nazwy pomieszczeń czy wyrazy służące nazywaniu ich wyposażenia. Grupę dobrze rozbudowaną tworzą także regionalne nazwy odzieży. Dla barwności tego teoretycznego wywodu przywołajmy kilka egzemplifikacji: *dukane kartofle* ‘piure z ziemniaków’, *sznytki* ‘kromki chleba, kanapki’, *leberka* ‘wątrobianka’, *kuch* ‘placek’, *redyski* ‘rzodkiewki’, *fleja* ‘brudas, flejtuch’, *gzuby* ‘małe dzieci’, *lofer* ‘pędziwiatr, łązega’, *szlauch* ‘waż gumowy’, *ryczka* ‘drewniany stołeczek’, *szwamka* ‘gąbka, myjka’, *szruber* ‘szczotka ryżowa’, *kuczer* ‘woźnica’, *antrejka* ‘przedpokój’, *kolonialka* ‘sklep spożywczy’, *laczki* ‘domowe pantofle damskie lub męskie bez napiętka’, *jupa*, *jupka* ‘kurtka’, *ancug* ‘garnitur’, *szlajfka* ‘kokardka’ *jaczka* ‘kaftanik’, *westka* ‘kamizelka’. Wymienione w sposób niezwykle wybiórczy przykłady różnorodnie funkcjonują w przekroju pokoleniowym. Powszechna niemalże znajomość obejmuje na przykład, podlegający jednak znacznym modyfikacjom znaczeniowym, germanizm *laczki*, co nie dziwi, gdyż wyraz ten coraz częściej odnotowuje się jako przynależny stylowi potocznemu. Inne formy regionalne, np. *antrejka*, *kolonialka*, *kuczer*, *szlajfka* są zaś młodzieży w ogóle nieznane. Obserwacje dowodzą nadto pewnej ewolucji semantycznej regionalnych określeń w przekroju pokoleniowym¹⁰, co warto zilustrować chociażby na

¹⁰ Potwierdzenie takiej obserwacji można też znaleźć w badaniach poznańskich autorek (zob Piotrowicz, Witaszek-Samborska 1991:137-145).

przykładzie nazwy *Krzyżak*. Otóż, sam J. Sulima-Kamiński, a także pokolenie jego rówieśników, pogardliwe określenie *Krzyżacy* odnosi do mieszkańców Pomorza, w tym także do bydgoszczan. Natomiast młodzież bydgoska *Krzyżakami* nazywa wyłącznie w sposób pogardliwy mieszkańców Torunia. Zawężone znaczenie podawane przez młode pokolenie można potraktować jako wyraz traktowania bydgoszczan jako mieszkańców Wielkopolski, a nie Pomorza.

Formy osobliwe funkcjonują nie tylko w zakresie słów pospolitych, także w kategorii nazw własnych mieszkańców innych regionów¹¹, zadziwiają na przykład przekształcenia słowotwórcze imion: *Marycha*, *Wiechu*, *Zyga*, również nieoficjalne nazwiska kobiet typu *Pawlaczka*, *Grześkowiaczka*. Równie ciekawie prezentują się typowo bydgoskie toponimy, w których opisie uwzględnia się m.in. uwarunkowane historycznie germanizowanie nazewnictwa miejskiego (zob. m.in. Czachorowska, Paluszak-Bronka 2003: 117-125). Te i inne interesujące problemy zróżnicowania przestrzeni bydgoskiej w ujęciu onomastycznym szczegółowo rozstrzygają szkice M. Jaracz, poświęcone na przykład sakralnym nazwom ulic i placów (zob. Jaracz 2003: 125-145), najnowszym przemianom nazewnictwa (zob. Jaracz 2005b: 119-131) czy nazwiskom bydgoszczan (zob. Jaracz 2005a: 115-118, 2006: 383-395, w druku), M. Świącickiej na temat bydgoskiej antroponimii (zob. Świącicka 1995: 137-151, 1998: 209-225), Z. Sawaniewskiej-Mochowej i M. Mocha obejmujące bydgoskie chrematonimy (zob. Sawaniewska-Mochowa, Moch 2003: 155-167), nadto M. Czaplickiej, dotyczące nazw własnych (szczególnie tych tworzących obraz Bydgoszczy) w powieści T. Nowakowskiego *Obóz Wszystkich Świętych* (zob. Czaplicka 2003: 167-183), nazewnictwa obiektów topograficznych Bydgoszczy (zob. Czaplicka-Jedlikowska 2005: 87-114) czy bydgoskiej antroponimii (zob. Czaplicka-Jedlikowska 2006: 349-367, w druku). Sygnalizując w tym miejscu zjawisko onomastycznego różnicowania Bydgoszczy, zainteresowanych warto odesłać do przywołanych przykładowo opracowań.

Wydaje się rzeczą naturalną, że część wyrazów regionalnych wychodzi z użycia wraz ze zmianą rzeczywistości pozajęzykowej, zanikiem ich desygnatów, część przechowuje jedynie język codziennej, familiarniej komunikacji. Warto jednak, żeby gwara bydgoska jako jeden z elementów tożsamości bydgoszczan¹² była przedmiotem troski, tak jak od dawna czyni się to chociażby w Poznaniu.

¹¹ Zob. na ten temat rozważania A. Krawczyk-Tyrpy (2001-2002: 195-203) oraz Z. Sawaniewskiej-Mochowej (2005: 62-77).

¹² Na temat pozajęzykowych i językowych wyznaczników tożsamości Bydgoszczy pisze A.S. Dyszak (2005: 55-70).

Zarysowane zróżnicowane językowe obszary przestrzeni miejskiej Bydgoszczy, zarówno te wpisujące się w tendencje rozwojowe polszczyzny w ogóle, jak i te osobliwe z gwara miejską w szczególności, doczekały się już – co potwierdzają także liczne przypisy bibliograficzne umieszczone w niniejszym szkicu – ważkich merytorycznie lingwistycznych opracowań. Stanowią one efekt badań prowadzonych w nurcie takich dyscyplin badawczych, jak: onomastyka, dialektologia, leksykologia i historia języka, pragmalingwistyka, ostatnio także według najnowszych osiągnięć gramatyki komunikacyjnej. Obok więc tradycyjnych metod opisu poszczególnych płaszczyzn systemu języka sięga się po najnowsze paradygmaty językoznawcze. Pole badawcze związane z polszczyzną bydgoszczan i w ogóle językiem miast pozostaje nadal szerokie. Przemiany społeczno-polityczne, gospodarcze, kulturowe znalazły swoje wyraźne odbicie w językowej przestrzeni miejskiej. Stąd też dobrze się dzieje, że badania w tym zakresie nadal prowadzi się w licznych ośrodkach akademickich, w tym także w Bydgoszczy.

Literatura

- Benenowska I., 2003, *O nagłówkach prasy lokalnej*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność*, pod red. M. Świąćickiej, Bydgoszcz, s. 239-248.
- Czachorowska M., 2003, *Wojciech Łochowski – patron ulicy i kto jeszcze?*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność*, pod red. M. Świąćickiej, Bydgoszcz, s. 55-69.
- Czachorowska M., 2005, *Cechy stylu urzędowo-kancelaryjnego w Statutach i przywilejach cechów bydgoskich z lat 1434-1770*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność 2*, pod red. M. Świąćickiej, Bydgoszcz, s. 25-33.
- Czachorowska M., w druku, *Nazwy zawodów i specjalności rzemieślniczych w Bydgoszczy w XV-XVIII wieku na podstawie Statutów i przywilejów cechów bydgoskich z lat 1434-1770*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność 3*, pod red. M. Świąćickiej, Bydgoszcz.
- Czaplicka M., 2003, *Nazwy własne w powieści Tadeusza Nowakowskiego „Obóz Wszystkich Świętych”*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność*, pod red. M. Świąćickiej, Bydgoszcz, s. 167-183.
- Czaplicka-Jedlikowska M., 2005, *Nazewnictwo obiektów topograficznych Bydgoszczy i okolic jako dziedzictwo kultury i języka bydgoszczan*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność 2*, pod red. M. Świąćickiej, Bydgoszcz, s. 87-114.
- Czaplicka-Jedlikowska M., 2006, *Przezviska szkolne jako przejaw zróżnicowania języka i kultury uczniów w wybranych szkołach Bydgoszczy*, [w:] *Miasto – przestrzeń zróżnicowana językowo, kulturowo i społecznie*, pod red. M. Świąćickiej, Bydgoszcz, s. 349-367.

- Czaplicka-Jedlikowska M., w druku, *Praktyka nadawania imion dzieciom w Bydgoszczy na tle tradycji kulturowych a tendencje innowacyjne na przełomie wieków*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność 3*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz.
- Czechowski W., 2003, *Tabu w języku bydgoskiej młodzieży*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 183-202.
- Czechowski W., 2005, *Młodzieżowe bydgoskie standardy semantyczne*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność 2*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 135-153.
- Dyszak A.S., 2001, *Dialektyzmy wielkopolskie w mowie mieszkańców Bydgoszczy*, [w:] *Gwary dawniej i dziś. Prace ofiarowane Docent Wandzie Pomianowskiej*, pod red. S. Cygana, Kielce, s. 100-104.
- Dyszak A.S., 2003, *Germanizmy w mowie mieszkańców Bydgoszczy*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz 2003, s. 81-94.
- Dyszak A.S., 2004, *Gwara miejska czy tylko stylizacja na język mówiony mieszkańców Bydgoszczy w Moście Królowej Jadwigi Jerzego Sulimy-Kamińskiego?*, [w:] *Polszczyzna mówiona mieszkańców miast. Księga referatów z konferencji językoznawczej w Białymstoku*, pod red. H. Sędziak, Białystok, s. 251-259.
- Dyszak A.S., 2005, *Językowa tożsamość miasta (na przykładzie Bydgoszczy)*, [w:] *Polszczyzna Mazowsza i Podlasia, część IX: Polszczyzna miast i miasteczek*, pod red. H. Sędziak, Łomża, s. 55-70.
- Jaracz M., 2003, *Sakralne nazwy ulic i placów w nazewnictwie miejskim Bydgoszczy*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 125-145.
- Jaracz M., 2005a, *Nazwiska zasłużonych bydgoszczan pochowanych na cmentarzu Starofarnym*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność 2*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 115-118.
- Jaracz M., 2005b, *Przemiany nazewnictwa w toponimii miejskiej Bydgoszczy po 1989 roku*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność 2*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 119-131.
- Jaracz M., 2006, *Współczesne nazwiska na -owicz/-ewicz w Bydgoszczy*, [w:] *Miasto – przestrzeń zróżnicowana językowo, kulturowo i społecznie*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 383-395.
- Jaracz M., w druku, *Nazwiska Żydów bydgoskich na tle polskiego systemu antropimicznego*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność 3*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz.
- Krawczyk-Tyrpa A., 2001-2002, *Bydgoska mowa w krakowskich uszach*, [w:] *Prace ofiarowane Profesorowi Zenonowi Leszczyńskiemu, „Roczniki Humanistyczne Towarzystwa Naukowego KUL”, Językoznawstwo XLIX-L, z. 6*, Lublin, s. 195-203.

- Kurek H., *Przemiany językowe wsi regionu krośnieńskiego. Studium socjolingwistyczne*, Kraków 1995.
- Laskowska E., w druku, *Informacja czy perswazja, czyli co widzi lingwista, czytając bydgoską prasę*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność 3*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz.
- Laskowska E., 2003, *Merytorycznie i właściwie, czyli o wypowiedziach na sesjach Rady Miejskiej Bydgoszczy (1990-1994)*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 249-265.
- Laskowska E., 2006, *Stereotypy Bydgoszczy w tekstach prasy lokalnej*, [w:] *Miasto – przestrzeń zróżnicowana językowo, kulturowo i społecznie*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 275-282.
- Mincer F., 2003, *Bydgoszcz – dzieje miasta i okolic*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 15-55.
- Ozóg K., 2001, *Polszczyzna przelomu XX i XXI wieku. Wybrane zagadnienia*, Rzeszów.
- Ozóg K., 2004, *Język w służbie polityki*, Rzeszów.
- Pajakowska-Kensik M., 2003, *Gwara borowiacka a inne dialekty Pomorza*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 69-81.
- Pajakowska-Kensik M., 2005, *Na Pomorzu jest też Kociewie*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność 2*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 47-57.
- Pajakowska-Kensik M., w druku, *O gwarach kujawskich*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność 3*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz.
- Paluszak-Bronka A., 2005, *Język statutów i przywilejów bydgoskich z okresu od XVI do XVIII wieku*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność 2*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 33-47.
- Paluszak-Bronka A., w druku, *Opis języka dokumentów bydgoskich z XVI wieku (Część 1. Grafia i ortografia)*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność 3*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz.
- Paluszak-Bronka A., Czachorowska M., 2003, *Germanizacja nazw ulic Bydgoszczy*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 117-125.
- Peplińska-Narloch M., 2005, „*Różne oblicza miłości*” – sposoby definiowania MIŁOŚCI przez młodych bydgoszczan, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność 2*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 154-169.
- Peplińska-Narloch M., w druku, *Wolność otwiera przed nami nowe perspektywy, czyli bydgoscy studenci o wolności*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność 3*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz.
- Piotrowicz A., Witaszek-Samborska M., 1991, *Leksykalne elementy regionalne w języku poznańskiej młodzieży*, [w:] *Zagadnienia komunikacji językowej dzieci i młodzieży*, pod red. J. Porayskiego-Pomsty, Warszawa, s. 137-145.

- Rypel A., Korzeniowska E., 2003, *Lingwistyczne i dydaktyczne rozważania nad gwarą bydgoskiej młodzieży szkolnej*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 217-235.
- Sawaniewska-Mochowa Z., 2005, *Bydgoska mowa w kresowych uszach*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność 2*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 62-77.
- Sawaniewska-Mochowa Z., Moch M., 2003, *O pochodzeniu, strukturze i poprawności najnowszych nazw firmowych w Bydgoszczy*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 155-167.
- Sawicka G., 2003, *Czy istnieje bydgoska „vleпка”*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 203-217.
- Świącicka M., 1995, *Popularne imiona młodych mieszkańców Bydgoszczy i okolic*, [w:] *Język polski – historia i współczesność. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej dla uczczenia 75 rocznicy powstania Uniwersytetu im. A. Mickiewicza*, pod red. Z. Krazyńskiej i Z. Zagórskiego, Poznań, s. 137-151.
- Świącicka M., 1998, *Oryginalność imiennicza (na przykładzie imion młodych bydgoszczan)*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy”, *Studia Filologiczne z. 44, Filologia Polska 19*, pod red. M. Jankowiaka, Bydgoszcz, s. 209-225.
- Świącicka M., 2003a, *Słownictwo regionalne w języku młodego pokolenia bydgoszczan*, [w:] *Poznańskie Spotkania Językoznawcze XI*, pod red. Z. Krazyńskiej i Z. Zagórskiego, Poznań, s. 147-159.
- Świącicka M., 2003b, *Sposoby definiowania regionalizmów przez młodych mieszkańców Bydgoszczy*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 95-114.
- Świącicka M., 2004, *Polszczyzna bydgoszczan. Stan badań, metodologia, perspektywy badawcze*, [w:] *Polszczyzna mówiona mieszkańców miast. Księga referatów z konferencji językoznawczej w Białymstoku*, pod red. H. Sędziak, Białystok, s. 41-53.
- Świącicka M., 2005, *Kilka uwag o gwarze najstarszych bydgoszczan*, [w:] *Polszczyzna bydgoszczan. Historia i współczesność 2*, pod red. M. Świącickiej, Bydgoszcz, s. 77-87.
- Walczak B., 2004, *Polszczyzna mówiona mieszkańców miast – opis pełny czy dyferencyjny*, [w:] *Polszczyzna mówiona mieszkańców miast. Księga referatów z konferencji językoznawczej w Białymstoku*, pod red. H. Sędziak, Białystok, s. 25-33.

Bydgoszcz – linguistic diversity in urban space

Summary

It has been assumed in this paper that the language of the citizens of Bydgoszcz is internally diversified, and that this is a sociolinguistic fact which supports the general tendency of a language to develop and change, which is discernable not only

in contemporary Polish language but also in its local dialects. The umbrella term used in this article – ‘the language of the citizens of Bydgoszcz’ – encodes a number of linguistic facts which constitute the term, such as being under a strong influence of social, political, economic and cultural changes. The ‘linguistic space’ of Bydgoszcz consists of the following types of language: standard Polish in its written, oral, formal and informal variants, the language of professionals and one used by sub-cultures, in terms of age groups the language of the young, middle-aged and older generation, and, finally, in terms of chronology the language of old and contemporary texts. In the present article, more space is devoted to the description of lexical differences typical of the language used in Bydgoszcz, and to be more precise, to the historical and geographical factors which can have influence on language change. In addition, in the article the author also discusses how the local language functions in the artistic style and how linguistic oddities function across generations.

